

– Suceava: Tditura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2003. – 205 p.; 10. Isotoria românilor / Red. acad. Ș. Ștefanescu și T. Mureșanu. – București: Editura enciclopedică, 2001. – Vol. IV. – 874 p.; 11. Iorga N. Istoria românilor prin călători. – București: Editura Eminescu, 1981. – 700 p.; 12. Paraschiv M. Documente latine de cancelarie din Moldova: sec. XIV – XVIII. – Iași: Junimea, 2004. – 487 p.

УДК: 338.483.12:903(477.85)

Іван САНДУЛЯК

СТАРОЖИТНОСТІ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ ЯК ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ

У статті висвітлюються проблеми, пов'язані з туристичними маршрутами на терені Північної Буковини, які виникли наприкінці XIX - на початку XX століття. В публікації автор також акцентує увагу на туристичних об'єктах, що пов'язані зі старожитностями краю і репрезентують низку археологічних пам'яток доби неоліту, артефакти черняхівської культури та епохи Середньовіччя.

Ключові слова: археологічні пам'ятки, слов'янські старожитності, черняхівська культура, туристичні маршрути, об'єкти туризму, археологічний туризм, Північна Буковина.

Іван САНДУЛЯК

ДРЕВНОСТИ СЕВЕРНОЙ БУКОВИНЫ КАК ТУРИСТИЧЕСКИЕ ОБЪЕКТЫ

В статье освещаются проблемы, связанные с туристическими маршрутами на территории Северной Буковины, которые сформировались в конце XIX – начале XX вв. В публикации автор также акцентирует внимание на туристических объектах, которые связаны с древностями края и представляют собой ряд археологических памятников эпохи неолита, артефакты черняховской культуры и периода Средневековья.

Ключевые слова: археологические памятники, славянские древности, черняховская культура, туристические маршруты, объекты туризма, археологический туризм, Северная Буковина.

Ivan SANDULIAK

THE ANTIQUITIES OF BUKOVYNA AS TOURIST SIGHTS

The article goes on to discuss the problems relating to the tourist routs on the territory of the North Bukovyna, which were created in the late 19th century and early 20th century. The author focuses on the tourist sights, which represent series of archeological monuments of neolith ages, Cherniakhivs'k culture and medieval ages.

Key words: archeological monuments, Slavic antiquities, Cherniakhivs'k culture, tourist routs, tourist sights, archeological tourism, the North Bukovyna.

На території сучасної України протягом XIX – XX ст. було відкрито й досліджено значну кількість археологічних пам'яток, що свідчать про її заселення у різні часи та епохи численними племенами та народами. Ця обставина, таким чином, зумовлює перспективи розвитку в різних регіонах нашої держави популярного на сьогодні в європейських країнах виду туризму, яким став археологічний туризм.

Необхідно відзначити, що саме цей вид подорожей має в першу чергу пізнавально-просвітницьку мету. Під час таких поїздок туристи не лише можуть прослухати розповідь професійного археолога, а й на власні очі побачити взірці старожитностей минулих століть. Варто підкреслити: в Європі археологічний туризм поширений і користується неабиякою популярністю. Йдеться про такі країни, як Німеччина, Швейцарія, Іспанія, Франція, Англія, Ірландія, Швеція, Данія, Чехія, Шотландія, Австрія, Італія тощо. Слід також констатувати, що численні туристичні фірми більшості європейських держав, пропонуючи археологічні тури, постійно вміщують у відповідних довідниках, путівниках, брошурах детальну інформацію про археологічні об'єкти з детальним описом маршрутів та ілюстраціями історичних пам'яток.

Зважаючи на окреслені об'єктивні тенденції, доречно зазначити, що в останні роки спостерігається помітна активізація розвитку туризму і розширення його галузевої інфраструктури як у державному, так і приватному секторі. Отже, і в Україні туристична галузь нині зростає та зміцнюється досить швидкими темпами і невдовзі може стати одним з магістральних напрямів національної економіки. Не став винятком і буковинський край, багатий на найрізноманітніші пам'ятки археології. З іншого боку, слід підкреслити, що одним з пріоритетних видів буковинського туризму залишається саме археологічний, у межах якого мандрівники і туристи мають змогу ознайомитися з цікавими артефактами, які репрезентують далеке минуле історії людства.

У Чернівецькій області на початок XXI ст. збереглося доволі багато історико-археологічних пам'яток найдавніших епох, котрі складають вагомий туристичний потенціал Північної Буковини. За даними науковців та археологів, такі пам'ятки були знайдені у понад півтори тисячі місцях; найстаріші датуються добою палеоліту. Під час польових археологічних розкопок у різних регіонах краю вчені також дослідили залишки древніх жител, знайшли численні вироби з каменю та кісток.

В історіографічному плані історія буковинських старожитностей висвітлена доволі широко і ґрунтовно. Насамперед необхідно виділити праці відомих дореволюційних австрійських вчених – К.А. Ромшторфера [14;15;16] Р.Ф. Кайндля [9;10;27], Ф.А. Віккенгаузера [20], а також тогочасного українського дослідника-краєзнавця Г. Купчанка [2;3]. Австрійський вчений-археолог кінця XIX – початку XX ст., директор віденського „Музею історії мистецтв” Й. Сомбаті у своїх публікаціях теж детально описав низку археологічних пам'яток Буковини, зокрема середньовічну кераміку, взірці

якої знайдено ним на території городища в урочищі Замчище, розташованого неподалік Глибоки [18, s. 15, 16-17, 20-21;19]. Під час обслідування у 1895 р. території Заставнівщини він виявив і зафіксував старовинні монети, різні прикраси та предмети озброєння [36, с. 14].

При проведенні у 1908 р. археологічної розвідки професором Чернівецького університету В. Мільковичем обстежено рештки цецинської кам'яної фортеці; в результаті даної наукової розвідки вчений описав і згодом опублікував у газеті "Czernowitzer Zeitung" фундаментальну статтю „Розкопки на Цецино” про знайдені ним кістки тварин і середньовічні монети, карбовані за молдавського князя Петра Мушата (1374-1391) та угорського короля Людовика Великого (1342-1382) [13, s. 2; 1, с. 3-4; 46, с. 190].

Окремо слід згадати інформаційно насичені тематичні публікації таких сучасних українських вчених-археологів і краєзнавців, як М. Смышко [39], І. Винокур [22;23], Л. Михайлина [34;35], С. Пивоваров [36], О. Масан [29;30;31;32], Ю. Мисько [33], І. Возний [24;25] та ін [7].

Варто зауважити й низку ґрунтовних узагальнюючих праць відомого археолога-слов'янознавця, доктора історичних наук Б. Тимощука [44;45;48], в яких детально описано численні археологічні знахідки доби Середньовіччя, пов'язані з епохою Київської Русі; унікальні артефакти науковець виявив під час багатьох археологічних розкопок, здійснених на території Північної Буковини протягом 60-х – 70-х рр. минулого століття.

На особливу увагу в контексті окресленої проблематики заслугове монографія чернівецького археолога, доктора історичних наук, директора Буковинського центру археологічних досліджень при ЧНУ імені Ю. Федьковича С. Пивоварова „Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра (XI – перша половина XIII ст.)” [36]. У даній праці автор зібрав, проаналізував та атрибутував чимало оригінального матеріалу, котрий стосується слов'янських старожитностей і де описуються об'єкти, які на сьогодні складають туристичні маршрути краю.

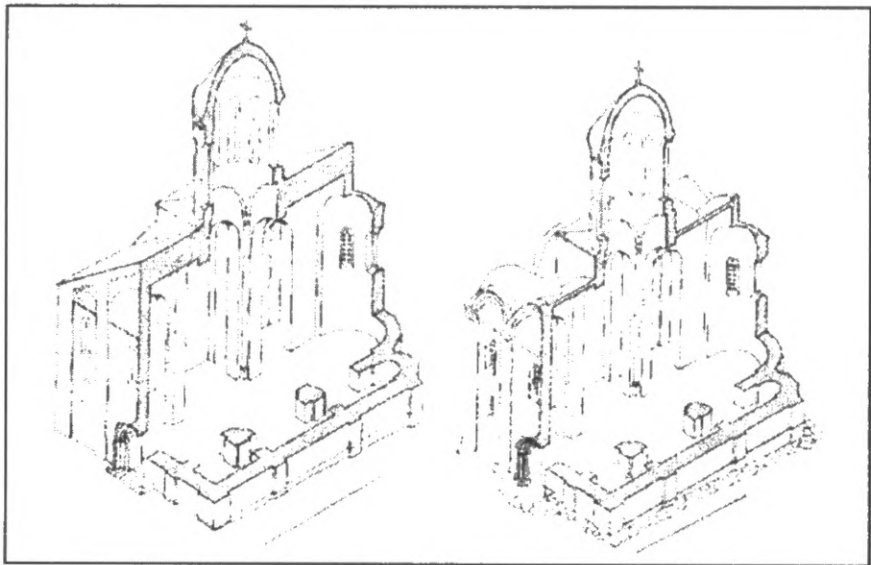
Так само змістовною археологічною роботою є книга іншого сучасного буковинського археолога, доктора історичних наук І. Возного “Історико-культурний розвиток населення Верхнього Сірету та Середнього Дністра в X – XIV ст.” [26], де дослідник на інтерпретаційному рівні приділяє увагу низці середньовічних артефактів і експонатів Чернівецького краєзнавчого музею тієї ж доби, що одночасно слугують і об'єктами пізнавальних туристичних програм.

Разом з тим необхідно зазначити: згадувані вчені у своїх працях не висвітлювали й не оцінювали археологічні пам'ятки буковинського краю з точки зору сучасних туристичних реалій і відповідних перспектив цієї галузі. Отже, дослідницька актуальність виділеної проблеми залишається в науковому плані доцільною та перспективною і потребує подальшої розробки. З огляду на це, стаття є спробою зробити певне узагальнення з визначеної тематики.

Розглядаючи, таким чином, археологічні пам'ятки Північної Буковини в контексті туристичного значення, слід підкреслити, що на терені краю їх збереглося доволі багато. Серед них, зокрема, можна виділити численні неолітичні стоянки, поселення міді та бронзи, ранньозалізного віку і східних слов'ян, поховання (курганні, ґрунтові, підплитові, в кам'яних кромлехах, кам'яних саркофагах, костяницях, язичницькі та християнські), знаряддя праці (сільськогосподарський і ремісничий реманент), різні види зброї (дистанційного й ближнього бою, обладунки вершника та спорядження бойового коня, зразки каменеметальної та ранньовогнепальної зброї), посуд (столового та кухонного призначення, імпортна тара), прикраси (головного убору, верхньопоясного оздоблення, ювелірні вироби для шиї та рук), предмети мистецтва (нагрудні хрести-енколпіони, литі та різьблені з коштовного і напівкоштовного каменю ікони, натільні литі й кам'яні хрестики) тощо [24, с. 37].

Як відомо, перші люди на сучасній території західноукраїнських земель, у тому числі на території Буковини, почали селитися вже у ранньому палеоліті. Різні племена й етноси, які рухалися цим регіоном, залишали після себе, як вже підкреслювалося, стоянки, поселення та поховання, тобто те, що тепер підпадає під визначення археологічних пам'яток.

Згідно цими пам'ятками комплексно розробляються та пропонуються (в різних варіантах) жителям і гостям краю науково-пізнавальні туристичні маршрути. Наприклад, серед відомих археологічних пам'яток регіону чи

Мал. 1. Варіанти реконструкцій церкви у Васи́ліві. Аксонометричні зображення Г.М. Логвина.

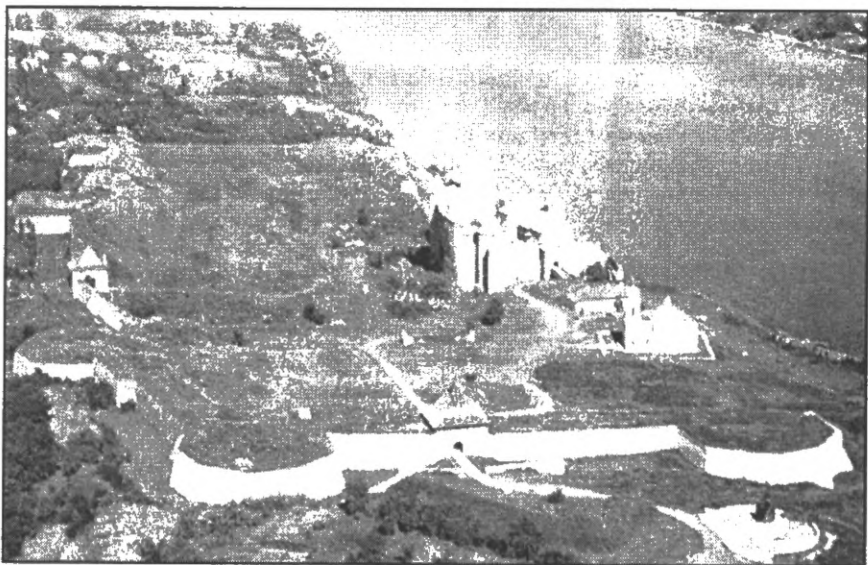
не найбільшу увагу з точки зору туристичної привабливості викликають насамперед залишки білокам'яного храму XII ст., розташованого в с. Василів Заставнівського р-ну (див. мал. 1) [4, с. 387; 42, с. 100-105; 21, с. 339; 46, с. 138]. Крім того, цікавими туристичними об'єктами є рештки феодального замку XII – XIII ст. в с. Чорнівка Новоселицького р-ну [24, с. 154], а також досліджена археологами територія ремісничого посаду та дитинця давньоруського міста XII – XIII ст. (попередника сучасних Чернівців), відкритого у Ленківцях над Прутом [25, с. 221-225; 6, с. 250-257].

Туристам й екскурсантам пропонується оглянути руїни феодального замку тієї ж епохи у с. Молодія Глибоцького р-ну [47, с. 103] й залишки князівської фортеці XI – XII ст. у с. Горішні Шерівці Заставнівського р-ну [47, с. 66]. Приваблює увагу багатьох мандрівників і наскельний живопис неолітичного часу у відомій Баламутівській печері (північно-східна частина с. Баламутівки Заставнівського р-ну) [38, с. 76; 28, с. 24]. Неподалік цього населеного пункту є слов'янське городище IX – X ст., розташоване у 3 км на північний схід, на високому мисі правого берега Дністра, в урочищі Таборище. Його площадка, розміром 40x45 м, відгороджена від оточуючої рівнинної місцевості масивним земляним валом [43, с. 106].

Неабияку увагу гостей та туристів, які прибувають на відпочинок до Чернівецької області, привертає один з її головних туристичних центрів – місто Хотин, багате своїми історичними та культурно-археологічними пам'ятками, і в першу чергу середньовічним фортечним комплексом. Кам'яна фортеця Хотина (див. мал. 2) з її могутніми бастіонами та вежами є визначною історико-архітектурною пам'яткою не лише області, а й всієї України. Науковці вважають, що за наказом Данила Галицького у середині XIII ст. тут було зведено перше муроване укріплення. Вибудоване на перехресті торгових шляхів, воно почало відігравати в подальшому одну з ключових ролей у боротьбі з набігами чужинців. З розвитком військової техніки фортеця поступово розширювалася та реконструювалася і після багатьох перебудов збереглася до наших часів [42, с. 13-16; 41, с. 6].

У межах екскурсійної програми туристи знайомляться з матеріалами, пов'язаними з класичними пам'ятками археології, котрі набули світового значення. Більшість з цих унікальних артефактів тепер експонується в різних музеях України й інших європейських країн. У даному сенсі можна, наприклад, згадати рештки житла з палеолітичного поселення на території с. Молодово Сокирянського р-ну [49, с. 49-50]. З не меншою цікавістю буковинські туристи оглядають залишки ремісничої склоробної майстерні пізньоримського часу (III-IV ст.), розташованої в с. Комарів Кельменецького р-ну, де виробляли скляний посуд та листове скло. Вона розміщувалась у кам'яному будинку, вкритому черепицею. Майстерня – єдина пам'ятка типу, що належить до старожитностей черняхівської культури [37, с. 185; 40, с. 67-80; 39, с. 67-80].

У багатьох австрійських путівниках кінця XIX – початку XX ст. для бажаючих мандрувати буковинським краєм було також позначено фортецю

Мал. 2. Сучасний вид на Хотинську фортецю (фото Ю. Мисько).

на горі Цецино [12, с. 76]. Серед фортець доби Середньовіччя, зведених на терені Буковини, чи не найменше свідчень залишилося саме про неї. Переважна більшість дослідників ХХ ст., реконструюючи її фортифікаційні особливості, у своїх висновках, здебільшого, вдаються до припущень, а не до констатації перевірених фактів. Ці фактологічні лакуни (через відсутність безпосередніх джерел) дослідниками іноді замінюються „узагальненими” описами.

Скажімо, дослідниця з Кишинева М. Шлапак починає у своїй монографії параграф, присвячений опису Цецино, такими словами: „На лісистому пагорбі, на північному заході окраїни Чернівців, була розташована (з контролюючими функціями. – І.С.) фортеця Цецино, з якої відкривалась панорама Прута, і уздовж котрого проходив (т. зв. „молдавський”) великий торговельний трансконтинентальний шлях, що зв’язував Балтійське море з Чорним” [50, с. 105]. На початку ХХ ст. тут ще можна було побачити фортечні руїни. В. Ветешяну фіксував у 1959 р. „підмурки однієї квадратної вежі і фрагмент муру з контрфорсом,” а також „залишки кам’яних сходів” [51, с. 295]; К. Джуреску, зі свого боку, в 1960 р. ще пише про „залишки стін, дуже товстих, які являли собою частину бастиону” [8, с. 321].

Переважна більшість дослідників вважає, що фортеця Цецино є древнішою, ніж перша документальна згадка про неї. З іншого боку, датування виникнення фортеці у фахівців викликає суперечки і породжує не завжди переконливу аргументацію. Отже, в сучасній історіографії історія Цецинської фортеці залишається відкритою для подальших досліджень.

Таким чином, констатуючи вищевикладений матеріал, необхідно зазначити: численні археологічні пам'ятки є вагомою складовою туристичного потенціалу Північної Буковини (Чернівецької області). Варто наголосити й на тому, що, на жаль, до наших часів (за різних обставин) деякі з них збереглися лише частково, інші реставруються і повільно набувають свого першопочаткового стану. Не викликає сумніву і той факт, що включення їх у туристичні маршрути краю розширює кругозір екскурсантів і дозволяє більше дізнаватися про його історичне та культурне минуле.

Джерела та література: 1. Выкопы на горе Цецина подь Черновцами // православная Русь. – 1909. – 22 мая (іюнія); 2. Купчанко Г. Некоторые историко-географические сведения о Буковине. – К., 1875. – 83 с.; 3. Купчанко Г. Наша Родина (иллюстрированный сборник). – Вена, 1897. – 236 с.; 4. Літопис Руський (за Іпатським списком). / Пер. з давньорус. Л.Є. Махновця: відп. ред. О.В.Мишанич. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.; 5. Новгородская Первая летопись старшего и младшего изводов / Под ред. А.Н.Насонова. – М.- Л., 1952. – 685 с.; 6. Тимошук Б.О. Хотин. Путівник. – Ужгород: Карпати, 1972. – 72 с.; 7. Chițescu L. Fortificațiile Moldovei pînă la mijlocul secolului al XV-lea // Carpica (Bačău), 1972. – № 5; 8. Giurescu C.C. Țirguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea. – București, 1997; 9. Kaindl R.F. Alte Wehranlagen in der Bukowina // Bukowiner Rundschau. – 1889. – № 629; 10. Kaindl R.F. Funde in der Bukowina // MZKHD. – 1893. – Bd. 19. – S. 138; 11. Kaindl R.F., Manastyrski A. Die Rutenen in der Bukowina. – Czernowitz, 1889 – 1890. – Bd. 1-2. – 156 s.; 12. Mittelman H. Illustrierter Führer durch die Bukowina. – Czernowitz: Verlag der Buchhandlung Romuald Schally in Czernowitz, 1907/8. – 148 s.; 13. Milkowicz W. Grabunder am Cecina // Czernowitzer Zeitung. – 1908. – № 122; 14. Romstorfer K.A. Berichte uder in der Bukowina gemachten archaologischen Funde bei Kotzman und Horodenka // MDKKCC. – 1889. – Bd. 15. – S 54-55; 15. Romstorfer K.A. Funde in der Bukowina // Mittheilungen der k.k. Central-Commission. – 1890. – Bd. 16. S. 69-70; 16. Romstorfer K.A. Aus den "Mittheilungen der k.k. Central-Commission" // Jahrbuch des Bukowiner 793. Landes-Museums. – Czernowitz, 1893. – T. I. – S. 45-71; 17. Romstorfer K.A. Cetatea Sucevei. – București, 1913; 18. Szombathy J. Prahistorische Recognoszierungtour nach der Bukowina im Jahre 1893 // Jahrbuch des Bukowiner Lanres-Museums. – Czernowitz, 1894. – Bd. 2. – S. 11-21; 19. Szombathy J. Zweite Recognoscierungstour in der Bukowina // Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums. – Czernowitz, 1895. – T. III. – S. 20-24; 20. Wickenhauser F.A. Bochotin oder Geschichte der Stadt Cernautz. – Wien, 1874. – 120 s.; 21. Археология Украинской ССР – Киев: Наук. думка, 1986. – Т. 3 – 576 с.; 22. Винокур Н., Тимошук Б. Буковина – місце стародавніх поселень // Рад. Буковина, 1958. – 29 липня; 23. Винокур І.С., Тимошук Б.О. Історико-архітектурний пам'ятник в Чернівцях. – Чернівці, 1958. – 24 с.; 24. Возний І.П. Чорнівська феодальна укріплена садиба XII-XIII ст. – Чернівці: Рута, 1998. – 154 с.; 25. Возний І. Ремісничий посад XII-XIII ст. стародавніх Чернівців

// Середньовічна Європа. Погляд з кінця ХХ ст. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – С 221-225; **26.** Возний І. Історико-культурний розвиток населення Верхнього Сірету та Середнього Дністра в Х – XIV ст. Частина 2. Матеріальна, духовна культура та соціально-історичний розвиток. – Чернівці: Золоті литаври, 2009. – 568 с.; **27.** Кайндль Р.Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази. – Чернівці: Молодий буковинець, 2000. – 208 с.; **28.** Коржик В.П. Буковина для всіх. Маршрутами екотуризму: Довідник-путівник. – Чернівці: Зелена Буковина, 2002. – 122 с.; **29.** Масан О. Градъ на Днѣстрѣ Хотнѣ // Буковинський історико-етнографічний вісник. – Чернівці, 1996. – Вип. 1. – С. 31-37; **30.** Масан О., Пивоваров С. Етапи будівництва Хотинського замку // Матеріали V Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 29 вересня 2005 р. – Чернівці, 2005. – Т. 1. – С. 468-472; **31.** Масан О., Хабуля О. Хотинський замок: новий погляд на його минуле // На перехрестях світової науки: Матеріали III Міжнародної наукової конференції „Вікно в європейську науку”, присвяченої 140-річчю від дня народження Р.Ф. Кайндля. Чернівці, 20-21 травня 2006 р. – Чернівці: Прут, 2006. – С. 66-68; **32.** Масан О. Хотинський замок – визначна пам'ятка середньовічної молдовської архітектури // Suceava: Anuarul complexului muzeal Bucovina. – XXXI-XXXII-XXXIII. 2004-2005-2006. – Suceava, 2007. – P. 355-360; **33.** Мисько Ю. Археологічні дослідження на території хотинської фортеці в 2006-2007 рр. // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць. – Чернівці: Прут, 2008. – Т. 1. – С. 18-30; **34.** Михайлина Л.П. Населення Верхнього По пруття VIII-X ст. – Чернівці: Рута, 1997. – 144 с.; **35.** Михайлина Л.П. Слов'яни VIII-X ст. між Дніпром і Карпатами. – Київ: Інститут археології НАН України, 2007. – 300 с.; **36.** Пивоваров С. В. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра (XI – перша половина XIII ст.). – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 300 с.; **37.** Радянська Буковина: Путівник-довідник. – Ужгород: Карпати, 1980. – 272 с.; **38.** Рідуш Б. До питання про вік малюнків Баламутівської печери // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових статей. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – Т. 2. – С. 76-80; **39.** Смышко М.Ю. Поселение III-IV вв. н.э. со следами стеклоделательного производства у с. Комаров Черновицкой области // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – К.: Наук. думка, 1964. – Вип. 5. – С. 67-80; **40.** Советская Буковина: справочник-путеводитель. – Ужгород: Карпати, 1971. – 288 с.; **41.** Тамполар Н.М. Хотинский историко-краеведческий музей. Путеводитель. – Ужгород: Карпати, 1974. – 56 с.; **42.** Тимошук Б.О. Зустріч з легендою. Історико-краєзнавчі нариси. – Ужгород: Карпати, 1974. – 127 с.; **43.** Тимошук Б.О. Слов'янські гради Північної Буковини. – Ужгород: Карпати, 1975. – 112с.; **44.** Тимошук Б.О. Середньовічний Хотин // Археологія. – 1977. – Вип. 22. – С. 29-39; **45.** Тимошук Б.О. Древнерусские города Северной Буковины // Древнерусские города. – М.: Наука, 1981. – С. 116-136; **46.** Тимошук Б.О. Давньоруська

Буковина (X – перша половина XIV ст.). – К., Наук. думка, 1982. – 206 с.; **47.** Тимошук Б.А. Восточнославянская община VI-X вв.н.э. – М.: Наука, 1990. – 192 с.; **48.** Тимошук Б.О. Василів – місто Галицької Русі. – Чернівці, 1993. – 28 с.; **49.** Черныш А.П. Палеолит и мезолит Приднестровья. – М.: Наука, 1973. – 128 с.; **50.** Şlapac M. Cetăți medievale din Moldova (Mijlocul secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea). – Chişinău, 2004; **51.** Vătăşianu V. Istoria artei feudale în Țările Române. – Bucureşti, 1959.